

bilimname XXXI, 2016/2, 181-201
Geliş Tarihi: 07.07.2016, Yayın Tarihi: 12.12.2016
doi: <http://dx.doi.org/10.21646/bilimname.2016.6>

NURETTİN TOPÇU İDEALİZMİNDE MADDE ve RUH

Rıza BAKIŞ^a

Öz

İdealizm, madde ve ruh düşünce tarihindeki tartışmaların odağında yer alan kavramlardır. Özellikle madde ve ruhtan birini dışarıda tutarak felsefe tarihini anlayabilme imkânımız yoktur. Filozoflardan bahsederken, zaman zaman onları materyalist ya da spiritualist şeklinde kategorize ederiz. Bu kategorizasyon, filozofun düşünce sistematiğini, varlık tasavvurunu ve problemlere bakışını yansıtır. Nurettin Topçu'nun varlık, din, sanat, millet ve siyaset konusundaki görüşlerini dikkate aldığımızda onun fikir örgüsünü oluşturan kavramların bütününde ruhçu söylemin içkinliği karşımıza çıkar. Ruhçu bir idealizm savunusu yapan Topçu, ele aldığı meseleleri bir felsefeci/filozof kimliği ile analiz edip kritik etmektedir. Düşüncesindeki ruhçu içkinliğe rağmen o, immateryalist bir düşünür de değildir; maddenin varlığı ile ruhun gerçekliğini bir arada düşündüğünden dolayı onu düalist olarak da görmek mümkündür. Bütün bunları göz önünde bulundurarak konuyu ele alıp tartışmaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Madde, Ruh, İdealizm, Materyalizm ve Din.

Giriş

Nurettin Topçu, yakın tarihimizin önemli bir fikir adamıdır. Onu önemli kılan, kendi tarih ve kültür dünyasının farkında olması ve aynı zamanda Batı felsefesine olan hâkimiyeti sonucunda oluşturduğu sistemattir.¹ Yaklaşık kırk yıl aktif olarak eğitim hayatının içinde yer almış olan Topçu, alelâde didaktizmin üzerinde olmuş, varlık ve olayları derinden kavrayışı ve yorumu ile farklı bir felsefecidir; kategorik bir düşünce

^a Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, rbakis@cumhuriyet.edu.tr

¹ Ali Osman Gündoğan, "Topçu ve Hareket Felsefesi", *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi*, Sayı: 109 (Ocak 2006): 16.

sisteminin kurucusu olmamış, fakat idealizmi, eleştiri ve analizleriyle kendisine mahsus etik, metafizik ve estetik bir düşünceye sahiptir. ²

Onun eğitim yöntemi ve felsefeci kimliğine ışık tutması açısından bir öğrencisinin naklettiği anekdotu burada zikretmek yerinde olacaktır: “Nurettin Topçu, en zor felsefe sorunlarını basite indirgeyerek açıklamayı çok iyi biliyordu. Bize şu ya da bu filozofu değil, bütün bir felsefeyi sevdirdi; bir felsefe öğretisini anlattıktan sonra onun eleştirisini de yapardı. Ben onu dinledikçe felsefenin karmaşık bir düşünce alanı olmadığını anladım.” ³

Cumhuriyetin ilk yıllarında felsefe alanında araştırma yapmak üzere yurt dışına gönderilmiş olan Topçu'nun Sorbonne'da yaptığı doktora tezinin adı *Conformisme et Révolte* (Uysallık ve İsyan)'dır; Türkçeye ise *İsyan Ahlakı* olarak çevrilmiştir.⁴ O, ilk eseri olan bu kitaptan son yazısının son satırına kadar kırk beş yıllık yazı hayatı boyunca paradoksal bir şekilde isyan kavramına hep sahip çıkmıştır. İsyan, onun felsefesinin en temel kavramlarından biridir; kendine has bir irade felsefesine sahip olduğu için de ondaki irade bir “isyan iradesi”dir.

Zaman zaman Topçu'nun çağdaş Batı düşüncesinden etkilendiği dile getirilmektedir. O, Batı'yı bilen oradan büyülenmeden dönebilen, bunun için risk alan, bedel ödeyen bir münevverdir;⁵ zira benliğinin derinliklerinden gelen bir bilinçle, ruhunun hep Allah'a ait olduğunun farkında olmuştur. Nurettin Topçu, bedeni ve ruhu ile içinde yaşadığı milletine aittir. Böyle bir âidiyet şuurunun doğurduğu sevgi, giderek millet olma özelliğini yitiren kendi insanların idrak edemedikleri derin tehlikeler için dertlenmesini zaruri kılmış ve ömrünün sonuna kadar da öyle devam etmiştir.⁶

Bir fikir adamı, bir hareket eri⁷ olan Topçu'nun, hareket felsefesinin/isyan iradesinin arka planında M. Blondel'in “Hareket, Allah ile

² M. Orhan Okay, “Kitap Hakkında” *İsyan Ahlakı*, Türkçesi: Mustafa Kök-Musa Doğan, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 7-8.

³ Afşar Timuçin, “Macit Gökberk Hocamızın Ardından”, *Felsefe Dünyası* Sayı: 9 (Ekim 1993): 22.

⁴ Topçu'nun kendisi de buna itiraz etmemiştir. Niçin İsyan Ahlakı, kim neye isyan edecek ve isyan ne demektir? gibi sorulara dair analiz ve değerlendirmeler için bkz; Mustafa Kök, “Önsöz”, *İsyan Ahlakı*, trc. Mustafa Kök-Musa Doğan, 19-22.

⁵ Mustafa Şahin, “Evet İsyan Ahlakı Ya Da Merdi Müminin İsyanı”, *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi*, Sayı 109 (Ocak 2006):71.

⁶ M. Fatih Birgül, “Mustarip Bir Filozof Hakkında”, *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi* Sayı 109 (Ocak 2006): 99.

⁷ Cumhuriyet dönemi muhalif aydınlarının birer gençlik tasavvuru vardır. Mehmet Akif bu gençliği “Asım'ın Nesli”, Necip Fazıl “Büyük Doğu Gençliği”, Sezai Karakoç, “Diriliş

insanın bir terkididir” cümlesinin önemli bir yeri vardır. *İsyan Ahlakı*’nın şifreleri de bu cümlede saklıdır.

Nurettin Topçu’nun gerek akademik ve gerekse gündelik siyaset ve sosyal problemlerle ilgili yazılarını birlikte değerlendirdiğimizde, materyalizm karşıtı bir düşüncenin savunucusu olduğunu görürüz. Ruh merkezde alan bir düşünürün materyalizm karşıtı olması kadar da doğal bir şey olamaz.

Madde ve ruh’un ne olduğu ve birbirleriyle ilişkisi düşünce tarihinin önemli tartışma konularındandır. “Nurettin Topçu İdealizminde Madde ve Ruh” başlıklı bu makalemizde, Topçu’nun madde ve ruhtan ne anladığını ve her iki kavramı tartışırken özellikle ilişkilendirdiği alanlar bazında nasıl bir çözümleme yaptığını tahlil etmeye ve tartışmaya çalıştık.

A. Kavramsal Çerçeve

Genel anlamıyla idealizm, zihnin tasarım, ide ve ideallerini maddi, kaba gerçekliğin tam karşısına geçirme ve onlara, insanın değerler cetvelinde başat bir rol ve konum yükleme tavrıdır. Felsefi anlamda kuşkuculuğun, pozitivizm ve ateizmin tam karşısında yer alan bir öğreti olarak, insanın gerçekliğe ya da tinsel olana öncelik veren, dünya ya da gerçekliğin özü itibarıyla tin olarak var olduğunu, soyutlama ve yasaların duyumsal şeylerden daha temel gerçek olduğunu savunan ve realizmden ziyade materyalizme karşıt bir öğretilerdir.⁸ Felsefe tarihinde geniş bir yer tutan idealizm, realizm ve materyalizm gibi tartışma alanları filozoflar için de zaman zaman ayırt edici birer nitelik olarak kullanılmıştır. Örneğin, Platon ve Hegel için idealist, La Matri ve Marx için materyalist denilmesi böyledir.

Temel özelliği yer kaplama olarak belirtilmiş olan madde, ruhun karşıtı olarak duyularla algılanan cisimleri kuran tözdür. Ontolojide, maddeyi değişmez, aktif ve dinamik bir prensip olarak kabul eden, ruh ve fikir gibi manevi cevherlerin bu maddenin bir tezahürü olduğunu iddia edenlerin ortaya koydukları doktrinin adı ise materyalizmdir. Mekanik veya atomcu, monist ve diyalektik materyalizm olmak üzere birçok çeşidinden bahsedilebilir.⁹

Nesli” Nurettin Topçu da “Hareket Eri” olarak niteler. Bkz: Nurettin Topçu, *Yarıncı Türkiye*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 17-21.

⁸ T.L.S Sprigge, “Idealism”, in *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward Craig, (New York: Routledge, 2005) 429-30.

⁹ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1994), 143.

Ruha gelince, ortak bilinçte ilk akla gelen özelliği, bedeni canlı kılmasıdır. Töz olarak düşünüldüğünde Platon, ruhu bedenden bağımsız bir cevher olarak nitelemekte; Aristoteles ise, ruhu "canlı organizmanın formu ve ilk yetkinliği", "entelekya"sı olarak görmektedir.¹⁰ İslam felsefesinde ise, ruh kavramı, insan ruhu kastedildiğinde, genellikle nefis terimiyle ifade edilmektedir. Ruh'un Farabi-İbn Sina ekolündeki karşılığı faal akıldır ve bu tabir, söz konusu manasıyla ilk defa Farabi'nin ontolojisindeki sudur teorisinde yer almıştır.¹¹

Konuya giriş babında temas ettiğimiz bu üç kavrama dönük spekülasyon tartışmaları doğrudan Nurettin Topçu'nun metinlerinde bulduğumuzu söyleyemeyiz. Fakat onun, bütün bunların farkında olarak, kendisi için problem alanları olarak gördüğü meseleleri tartışırken her üç kavrama da bağlamında, doğru ve yerinde atıf yaptığını ifade etmemiz gerekir.

B. Nurettin Topçu Düşüncesinde Madde ve Ruh'un Anlamı

İdealist geleneğin önemli bir temsilcisi olan Hegel'e göre mutlak varlık, her düşünceden müstakil olarak var olan fikir/ideal'dir. Diyalektik ilerleyişte ilk var olan fikirdir. Mutlak hakikat olan fikir, tezi teşkil eder. Fikrin antitezi tabiattır. Mutlak düşünceye tamamen yabancı olan tabiat, yani dış dünya, fikrin yani mutlak düşüncenin kendi kendini inkâr etmesiyle meydana gelmiştir. Mutlak fikir, kendini inkâr ederek tabiatı meydana getirdikten sonra, tekrar kendine doğru çekilerek ruh, kendi kendini tanıyan düşünce haline gelir. Bu sonuncu olan sentez safhasıdır. Sentez, felsefenin aradığı mutlak hakikattir. Hegel'in idealizmi, dış maddi gerçekliğin reddi olmak bir yana, onun en güçlü bir biçimde tasdikidir; o yalnızca var olmaz, fakat zorunlulukla var olur.¹²

Nurettin Topçu, fikir ve eylemleriyle idealist bir düşünürdür. Onun idealizmi, elbette ki materyalist bir idealizmden ziyade spiritualist bir idealizmdir. Topçu'ya göre, idealizm, gerçek idealistin elinde, her zaman zafere ulaşır ve idealizmin en fazla tiksindiği şey de hesaplıdır; büyük

¹⁰ Aristoteles, *Ruh Üzerine*, Tercüme, trc. Zeki Özcan (İstanbul, Alfa Yayınları, 2000), 63-78.

¹¹ Mahmut Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2003), 125 -126; Hasan Özalp, *Farabi ve İbn Sina Düşüncesinde Ruh ve Ölüm Ötesi*, (Ankara: İlahiyat Basım, 2014); Ayrıca, Aristo ve Platon'un ruh görüşlerinin İslam filozoflarının ahlâk görüşlerine tesiri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Asiye Aykıt, "Münecimbaşı Ahmed Dede'nin Şerhu Ahlâk-ı Adud Adlı Eseri, Metin Tahkiki ve Değerlendirme", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2013), 36.

¹² Charles Taylor, *Sources of the Self*, (Cambridge and Newyok: Cambridge University Press, 1989), 109-110.

idealist, fedakârlığı vecd ve ibadet haline getirmiş olandır.¹³ Ona göre, ideal, bir ruh hareketidir ve sonunda aşk olacak olan ruh enerjisi ister; bu düşüncenin karşısında olan ise, ruh tarafından ortaya konan bütün kıymetlere karşı düşmanlıktır, ideal düşmanlığıdır.¹⁴

Topçu'da idealizm, mütenâhi ve mahdut varlığıyla temasta bulunduğu bir realite ile yetinmeyip, üst üste konmuş planlar halinde birçok realitelere uzandıktan sonra sonsuzluğa yönelmek demektir.¹⁵ Realite görünen gerçekliğe işaret eder. Topçu da bunu "Esasında realite duygusu, aklımızın görme, işitme, koklama tatma ve dokunma kabiliyetlerimizle işbirliği yapmasıdır." şeklinde dile getirir.¹⁶

Bu tür bir realizm örneğini ilk olarak Antik Yunan'da görmekteyiz; tabiatı sevmek, tabiatın ve tabiat kuvvetlerinin sırrına ermek, insanın kabiliyet ve kuvvetlerini tabiatla yan yana işletmek aşkı ile doğmuş olan Yunan medeniyeti, sonunda insanlığı, ruhi değerler dünyasında ilerleyişin son basamağına, metafizik ve ahlaka doğru yükseltmiştir.¹⁷ Çıkış noktası büyük oranda realist olan Yunan felsefesinin karşısına sonraki dönemde Hristiyanlık, ruh eksenli bir idealizm koymuş ve Batı düşüncesi on sekizinci yüzyıla kadar da bu idealizm ile şekillenmiştir.

Topçu, İslam idealizminin ise, Hz Muhammed'in Mekke'de yaşadığı, hicretten evvelki yıllar esnasında inen ayetlerin meali içinde geliştiği, hayatın pratik icapları ile mükemmel dünya adamı olmak arzusu içinde doğan muvaffak olmuş bir gerçekliğin/realizmin, sonraki yüzyıllarda İslam ruhunu harekettten durdurup menfaat ve muvaffakiyetlere tabi kıldığı ve İslam âleminin içten yıkılışının böyle bir realizmin sonucu olduğu görüşündedir.¹⁸ Bunun sonucu olarak da mabette bunaldığını ilan eden feryat az zamanda tabiatı ve tabiat varlıklarını putlaştırmaktan çekinmemiş, eşyayı ruhlaştıran idealist dünyanın yanında, ona uyduğunu zannedenler, insanı eşya haline getirmiştir;¹⁹ böylece insana karşı yaşatılan sevgi, azar azar eşyanın sevgisine dönüşmüştür. Bu şekilde eşyaya hayranlığın, insanı kabalaştırdığını düşünen Topçu, insanın eşyaya esir oluşunu, insanın insana esir olduğundan daha kaba ve iptidai bir hal olarak değerlendirir. Ona göre,

¹³ Nurettin Topçu, *İradenin Davası*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 213.

¹⁴ Nurettin Topçu, *Ahlak Nizamı*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 240.

¹⁵ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 36.

¹⁶ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 37.

¹⁷ Nurettin Topçu, *Yarıncı Türkiye*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 210.

¹⁸ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 232.

¹⁹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 118.

İnsana esir oluş ise, mazlum ve muzdarip fakat ince bir insan ruhunu ve bir ahlaki hayatı ortaya koymaktadır.²⁰

Topçu, 1967’de Hareket dergisinde yayımladığı “Ahlak Yaralarımız” başlıklı makalesinde, kendi dönemine dönük bir tespit yaparak maddeci inancı zihinlere hakkıyla sindirmek için tam otuz iki yıl evvel liselerin felsefe müfredatı bahislerinden Tanrı meselesinin çıkarıldığını, ertesini sene de Tanrıyı araştırmaya sürüklediği ve maddeden uzaklaştırdığı için ruh bahsinin bertaraf edildiğini, daha sonra ise, insanı duyularının üstüne çıkararak düşündüren ve böylelikle inkılaplarının sindirilmesine engel olan bütün metafiziğin kaldırıldığını dile getirir. O, uygulanmakta olan bu öğretim programlarının da esas itibarıyla maddenin dünyasını tanıtıcı ve ruh terbiyesinden uzaklaştırıcı olduğu görüşündedir.²¹

Topçu’nun düşüncesinde ruh cevherinin temel yapısı birliktir, çokluk içinde birliği yaşatmaktır²² ve varlık ruhtan ibarettir;²³ birliği tutan ruh kuvvetidir; ruh yerini maddeye bıraktığı takdirde birlik çözülür.²⁴ Ona göre, ruhun bütünlüğüne ulaşamayan insan kuvvetsizdir;²⁵ ruha ulaşmanın ilahi yolunu gösteren ise dindir; böyle olmasına rağmen din, onu yanlış anlayan ve yorumlayanlar tarafından “maddi hayata ait kaidelerin kadavrası haline konmuştur.”²⁶ Topçu’da ruh vurgusu bu kadar öne çıkmış olsa da madde ve ruh meselesini fikriyatının genelinde dengeleyici bir biçimde dile getirmeye özen gösterdiği, insanın realiteyle olan ilişkisini bütünüyle gözardı etmediği görülmektedir.

Düşünce tarihinde varlığın, idea-gölge, fizik-metafizik, numen-fenomen, görünen-görünmeyen düalizmiyle iki boyutunun olduğu vurgulana gelmiştir. Topçu’nun söylemleri de bu düalist ayrımı açık bir şekilde içermektedir. O, maddeyi bütünüyle dışlamaz; çünkü tabiat ve eşya mukaddestir; bunlar zevklerimiz için, hevesimizi tatmin için bayağı alet değildirler. Eşya, ruhun yükselmesine ve evrensel hayatın ilerleyişine yararlı yapılmalıdır²⁷ ve vücûd ruhla birlikte kurtarılmalıdır.²⁸ Topçu’ya göre, insanlık tarihinde beden realitenin sembolü, ruh ideallerin kaynağı

²⁰ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 124.

²¹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 132.

²² Topçu, *Ahlak Nizamı*, 145.

²³ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 162.

²⁴ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 267.

²⁵ Topçu, *İradenin Davası*, 111.

²⁶ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 45.

²⁷ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 25.

²⁸ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 112.

olmuştur;²⁹ dünyamızda iki dünya yaşamaktadır; biri yorgun ve kindar maddenin içerisinde doymak bilmeyen hırsla sürünen dünya, öbürü her an kendini geçmek ve kendi yarattığı aşk içinde telef olmak için kendi sınırlarını aşmak isteyen, sonsuzluğa sıçrayıp Allah'a kavuşmak isteyen ruhun dünyasıdır. İki dünyanın içinde insan, bir varlık halinde yaşamakta, hayatının büyük dramı da bundan doğmaktadır. Topçu insanda ortaya çıkan bu ikili varlık/varoluş durumunu şöyle ifade eder:

Sanki ayağımız toprağa bağlı, ruhumuz göklerde. Yerlere yığılı maddemiz realizmin, göklere uçan ruhumuz ise idealizmin kaynağıdır. Madde esaretimizin düğümlerini, ruh hürriyetimizin kanatlarını kendinde taşımaktadır.³⁰

Topçu'nun madde ve ruh konusundaki düşünceleri bu kadar açık olmasına rağmen onda bir adım önceliğe sahip olan hiç şüphesiz ki ruhtur. İnsan, ruhla bedenden ibaret bir yapıda, ayakları nefsin istekleriyle maddenin zincirleriyle bağlı bile olsa, aşkı ruhtadır.³¹ Ruhla bedenden mürekkep insan varlığı, bir bakıma araba ile sürücüsünü andırır. Madde beden arabası ise, ruh onun sürücüsüdür. Maddi haz, muayyen bir miktarda sifıra doğru gittiği, yani tatmin ile yok edildiği halde, ruhi haz tatmin edildikçe artar, nâmütenahiliğe doğru götürür. Topçu, Madde ile ruh hazlarının arasındaki esaslı farkın bu olduğu kanaatinde. Ona göre, büyük ruhların hiçbiri dünyadaki saadetleri ile övünmemişlerdir. Hepsinin ruhunun derinliğinde, "Bulmuşum yanmakta bir hal, başka hali neyleyim terennümü duyulmaktadır; İbrahim Halilullah'ın ikbalde gözü, Nesimi'nin deri parçasına ihtirası, Hallac'ın bir bedene ihtiyacı yoktu."³²

Yeryüzünde madde ve ruh, birincisi sonsuz ihtiraslar ve sefaletlerle yüklü olarak, ikincisi ise, Allah'tan ilham ve işaret alarak koşmakta ve daima daha ileri atılmak gayesiyle müsabaka halindedirler. Topçu'ya göre, madde ileri gitti mi insanlar arasında kinler, garazlar ve düşmanlıklar çoğalmakta, ruh ileri gidince dünya aşkla, iradeyle ilhamla dolmaktadır.³³ Maddenin zaferi zulüm, ruhun zaferi fedakârlık, af, sabır, sevgi ve sonsuz tahammüldür.³⁴

²⁹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 302.

³⁰ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 228.

³¹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 279.

³² Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 154.

³³ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 285.

³⁴ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 286.

Kâinatın başlangıcında aşkın eseri olan maddi kuvvet, kendinde bir ruh gizliyordu. Sonra bu ruh, canlılığın basamağından geçerek, insanda gerçekten gözükte. Ancak yapıcı insan/homo faber ile kazanan insan/homo economicus da hayatın hizasından ayrılmadığı halde düşünen insanı/homo sapiens onu aşarak, sadece maddenin insan şeklindeki iskeletine bürünerek, hayatın üstüne yükseldi. Böylelikle hiç maddi vücuda muhtaç olmayan ulûhiyetin eşğine ulaştı. Bu eşikte insandan Allah'a uzanan kuvvet, ruh kuvvetidir. Topçu'ya göre, Kant ona vicdan dedi, Russo kalb dedi, Yunus Emre onu "bir ben vardır bende benden içeru" diye adlandırdı. Topçu, "Nasıl adlanırsa adlansın o, insanın asıl kendisidir. Onun dışında kalan, hep ictimai yani toplumdan gelme duygularla itibari tasavvurlardır."³⁵ görüşündedir.

Platon'un "ten kafesinde hapsedilen can kuşu" ifadesinin Topçu, ruhun dünyaya beden penceresinden bakıyor olmasına rağmen aslında bedensiz olması gerçeğini öğrettiğini düşünür. Öyle iken bile hiçbir yerde bedensiz gözükmemektedir³⁶ ve zamanla bedene bağlı duygularımızın esirine dönüştürülmektedir.³⁷

Topçu'nun, madde ve ruh konusundaki görüşlerini, daha çok teorik bağlamda ve spekülâtif bir şekilde dile getirmediğini görmekteyiz. O, her iki kavramı, kendisi için problem edindiği meselelerle ilişkilendirerek tartışır; onların somut ve güncelle irtibatını kurar; bunu yaparken de konunun felsefi bağlamına kısa atıflarla da olsa işaret eder; çünkü Topçu için felsefe, bütünüyle teorik tartışmaların yer aldığı bir alan değil, hayatın bizzat içindedir. Burada Topçu'nun fikriyatında en fazla öne çıkan, madde ve ruh analizi üzerinden tartıştığı, din, millet ve eğitime dönük değerlendirmelerine ele almamız yerinde olacaktır.

C. Topçu'nun Fikriyatında Madde ve Ruhun Yansıma Alanları

a. Din/Dindarlık

Topçu, uzun zamandan beri yaşanmakta olan atıl bir dini hayat üzerinden kendi dönemini de göz önünde bulundurarak bir din algısı/dindarlık eleştirisi yapmaktadır. Hareket odaklı fikre taraf olan Topçu, miskinleşmiş ve belirli ritüellerin görüntüsüne büründürülmüş olan din anlayışını, ruhsuzluk olarak niteler. Bundan kurtulmanın çaresini de maddeye bağlı esareti bırakıp, ruh hayatını yaşatabilen Allah idealcilerinin

³⁵ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 151.

³⁶ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 159.

³⁷ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 160.

hayat sahnesine çıkarılmasında görür.³⁸ Bu idealden yoksun İslamcıların, bu memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını inkâr ettiğini düşünen Topçu, coğrafya ile iktisadın millet varlığının iskeleti, İslam'ın da ona hayat verici ruh olduğunu, ruhun bedenden, beden de ruhtan ayrılmayacağını kavrayamadıklarını düşünür.³⁹

Topçu, hırka ve sakal öptüren nakilci ve nascı hoca ile dini anlamayan pozitivistin aynı gaflette birleştiğini görüşündedir.⁴⁰ Bu yüzden, İslam'ın ruhunu tertemiz samimi olarak yaşatabilecek ve İslam âleminin bugünkü sefaletine deva getirecek pek derin ıslahata ihtiyaç vardır.⁴¹ Sözde ehlişünnetçilerin ruhtan sıyrılan şekil ve hareketlerle bütünüyle bir taklit sistemi ortaya çıkardıklarını düşünen Topçu, bunun bir yönüyle pozitivism olduğunu kanaatindedir. Ona göre, bu pozitivist şariatçılar, Hz. Peygamberin hareketleriyle çehresinin şekillerini taklide çalışırlar; hâlbuki onda taklit edilecek olan irade, aşk, ilham, bir kelime ile ruhî âlemdir; ruh ortadan kaybolunca, şekil ruhun yerini almıştır.⁴² İrade terbiyesini en kuvvetle verebilecek, din adamları olması gerekirken onlar bundan hep uzak olmuşlar; mevlit okuyarak, parayla dua ederek ve Kur'an okuma ticareti yaparak, ruhlara gıda vermek yerine, boş ruhları kurtaramamışlardır.⁴³

Topçu, bütün bunların neticesinde Anadolu topraklarında ruh karşıtı ve materyalizmin bir uzantısı olan komünizmin zehirli rüzgârlarını dolaştıran sebeplerin çoğalmasının en başında da dinci zümreyi görür. Bunlar, İslam'ı ebedi bir ideal yapan asil ruhu bir tarafa bırakarak, daha doğrusu kültürsüzlükleri yüzünden böyle bir ruhun arılığının farkında bile olamayarak, din adı altında, totemcilikten başlayarak politeizme kadar her türlü putperestliklerin yaşattığı hurafeleri ve kuvvetleri telkine çalışanlardandır.⁴⁴ Topçu'ya göre, din ile komünizm arasındaki en önemli fark, dinin hürriyet, komünizmin ise, esaret kaynağı olmasıdır; hürriyet yaratıcılıktır; bu yönüyle din, sanat, ahlak ve millet mefkûrelerinin yaratıcısıdır.⁴⁵

³⁸ Nurettin Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005), 103.

³⁹ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 134.

⁴⁰ Topçu, *İradenin Davası*, 16.

⁴¹ Topçu, *İradenin Davası*, 190.

⁴² Topçu, *Ahlak Nizamı*, 82.

⁴³ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 137.

⁴⁴ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 266.

⁴⁵ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 280.

Topçu'ya göre, Müslüman Anadolu'nun ruhu, yani onu ayağa kaldıracak olan güç henüz esirdir. Bizzat bu ruhun sahibi olan İslam dini bir sürü vicdansız din sömürücülerinin ticaret ve tahakküm metaı halindedir.⁴⁶ Din adamları için dini hayat, birkaç asırdır ilahi bir kaynağa bağlanmaktan çıkmış, menfaat ve hukuk sistemi haline gelmiştir. İslam'ın asıl ruhu, özü ve gerçekten ilahi cephesi, esrar ve karanlık içerisinde kaybolan bir nakiller sistemiyle örtülmüş, sadece ceza hukuku olan tarafı inkişaf ettirilmiştir. Yaşadığı dönem bağlamında din adamlarının ruhi hayat sahibi olmadıklarını düşünen Topçu; eğer olsalardı, dinin olduğu gibi, dinle birlikte sistem teşkil eden kültür hayatının, sanatın, ahlakın, felsefenin de sahipleri olurlardı, der.⁴⁷ O, İslam'ın ruhuna tamamen aykırı olan bu maddeci din saltanatının, kendisi gibi maddeci olan dinsizliğin darbesiyle kısa zamanda yıkılacağını iddia eder.⁴⁸

Böyle bir noktaya gelinmesini ise Topçu, İslam dünyasının yüzyılların arasında devam eden gerileyişi, aydınların ve din adamlarının felsefeyi gömerken düşünmeyi bırakıp, hakikat diye kalıplaşmış düşüncelere bağlanmasında görür. Ona göre, düşündürmeyen ve sade kelimelerin manasına bağlanan bilgi insanı papağan yapar, eşyanın dıştan görülen tarafını aydınlatır, içindekini tanıtmaz, mananın hayatını canlandırmaz; bu yüzden onlara Kur'an'ın ruhundaki manayı gösteremez.⁴⁹

Topçu'nun idealindeki gerçek din adamı "bağrı başlı, gözü yaşlı", varlığından soyulmuş ve hayat kervanının en sonunda yürüyen bir neferdir. Ona göre, İslam dünyasının kavuklu müftülerle sırmalı taylesanlı şeyhülislamlara ihtiyacı yoktur. Kavuklular değil, kalpliler din adamıdır.⁵⁰

Nurettin Topçu'nun kendisi hareket ve eylem odaklı bir fikir adamı olduğu için miskinleştirici söylem ve hayat tarzını eleştirmiştir. Bu yüzden bazı ritüellerdeki, anlamsızlığa/ruhsuzluğa, dinin bütünüyle bunlardan ibaretmiş gibi algılanmasına itiraz eder. Bunların başında da "mevlid ve mevlithanlık" gelmektedir. "Mevlithan diye bir esnaf zümresinin çıkmasını İslam'ın ruhuna aykırıdır; çünkü din ticaret metaı değildir; cami yaptırmakla din kurtarılmaz; bütün bunların yerine ruhun imar edilmesi gerekir."⁵¹ Topçu'nun fikir örgüsünün odağındaki vurgu, dünyasına isyan etmeyen ruh

⁴⁶ Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009), 60.

⁴⁷ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 23.

⁴⁸ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 20.

⁴⁹ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 43.

⁵⁰ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 64.

⁵¹ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 74.

Allah'a teslim olmamıştır. Camileri dolduran kalabalık halkın, kenardaki kunduralardan farkı yoktur. Cemaat, insan vücutlarının topluluğu değil, ruhların birlik içinde toplanmasıdır.⁵² Ona göre, "Ruhumuzu Allah'a götürecek içsel tecrübeye girip onda derinleşmek suretiyle düşünen insandan ibaret gerçek varlığımızın sahibi olan Allah'ı arayan ve bütün hayat emellerini ona bağlayan bir nesil, yarının insanlığını kurtaracak biricik ümittir. Bu neslin bahtiyar müjdecileri ise Yunuslar ve Mevlana'lardır."⁵³

Topçu'ya göre, dini egzersizleri meslek zaruretiyle yapan insanlar, ekseriya bu ibadet hareketlerinin şekline, maddesine sahiptirler; fakat onun ruhunu kaybetmektedirler. Hatta bu şekillere fevkalade dikkat ve itina ile bağlılık, onlar hakkında ittihamcı bir takip ve dar kafalılık doğurabilir; böyle anlaşılan dini yaşayış, ahlaka bir yol olamaz; belki ancak polis rolünü oynayabilir; doğrudan doğruya işlenen ayyaşlık, kumarbazlık, cinayet ve saire gibi halleri önleyebilir. Araya vasıtalar ve örtüler koyarak işlenebilen ahlaki rezaletlerin hiçbirisine mani olamaz; çünkü bunlar, ruhları yükseltici bir kuvvet ve Allah'a götürücü bir irade olmaktan uzaktır. Yalnız Allah sevgisiyle ve Allah'a yaklaşma gayesiyle yaşanan gerçek dini hayat ve sadece O'na yaranmak için yapılan ibadetler, ahlaka götürücü yol alabilirler. Ancak dini denemeler ruhu, ahlakın sınırlarından daha ötelere ve yüksekere erdirebilir.⁵⁴ Dinde ibadetler ne kadar önemliyse, Tanrı ile varoluşsal/duygusal ilişki kurmak da o kadar önemlidir. Yığınlar arasında kalarak gerçek ahlâkî atılım için varoluşsal gerilime erişilemez.⁵⁵

Nurettin Topçu'nun kavrayışında, iman ruhi bir yaşayıştır; ibadet ise, Allah'a karşı yapılan birtakım hareketlerdir. İman dinin öznel/sübjektif, ibadet nesnel/objektif unsurudur.⁵⁶ Dinin bütünüyle hâkim olduğu ve barındığı âlem, ruhi hayatımızın en derin tabakasıdır.⁵⁷ Çünkü din, mutlak bağlılık duygusudur. Tanrı, bu duygunun tecessümü ya da yaşanması yoluyla insana kendisini aslî şekilde açar. Din olmaksızın amel maceralı/tehlikeli ve sıradan ananevi dairenin dışına çıkamaz.⁵⁸

Nurettin Topçu'nun fikir örgüsü içerisinde iradenin önemli bir yeri vardır. Ona göre, insan hareketleri iradenin eseridir ve irade, insan ruhunun

⁵² Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 75.

⁵³ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 76.

⁵⁴ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 190.

⁵⁵ Cenan Kuvancı, "Bağlanma Olarak İman," *Felsefe Dünyası*, Sayı 55 (Haziran 2012/1): 65.

⁵⁶ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 191.

⁵⁷ Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, 192.

⁵⁸ Cenan Kuvancı, "Friedrich Schleiermacher'e Göre, Din", *Felsefe Dünyası* Sayı 57 (Haziran 2013/1): 115.

özünü teşkil eder. İnsanın tekâmülü iradesinin tekâmülüdür. Bütün kültür ve bütün terbiye, onun kuvvetlenmesi, değerlenmesi ve hatadan korunmasını temine yarar. İradenin mahiyetini, ferdi oluşu, bizde meydana gelerek dış dünyaya yayılışı ve hiçbir gayede nihayet bulmayarak sonsuzluğa uzanışı oluşturur.

Topçu, komünizm karşıtı bir düşünürdür. Yaşadığı dönemin şartları bu karşıtlığı daha da keskinleştirmiştir. Dine karşıt bir ideolojiye yaslanan komünizm, ona göre, ferdi iradeyi/ruhu inkâr ve imha ederek, onun yerine hiçbir iradeye muhtaç olmayan ölü bir nizam kurmak istemektedir;⁵⁹ hâlbuki irade, milletin ruhunu teşkil eder.⁶⁰

Topçu, bugünkü insanlığın her biri birer ruh önderi olan Sokrat'ın, Hz Muhammed'in, Pascal'ın, Hallac'ın, Yunus'un ve Mevlana'nın eseri olduğu kanaatindedir.⁶¹ Sokrat'ı yetiştirenin de keyfiyetin yerine kemiyeti, ruhun yerine de maddeyi koyan Atina demokrasisinin olmadığını düşünür.⁶² Topçu, bu ve benzeri gerekçelerle olsa gerek, demokrasiden ziyade otoriteli bir yönetim modeline taraftar olmuştur.⁶³

Şekilci, kendi deyimiyle pozitivist dindarlık fikrini eleştiren Nurettin Topçu'nun arzusu, dinin insan yaşamına, sosyal hayata bir hareket ve dinamizm getirmesidir; çünkü ona göre hareketin kaynağı madde değildir; ruhun madde üzerinde oluşan etkisi neticesinde ortaya çıkar. "Hareket, Allah ile insanın bir terkididir" in anlamı da biraz budur.

b. Millet/Milliyet

Kendisi milliyetçi biri olarak bilinmesine rağmen Topçu, İttihat ve Terakki'nin propagandacısı olduğunu düşündüğü Ziya Gökalp'ın ümmetçilikten milliyetçiliğe geçiş diye adlandırdığı Turancılık davasını, din adamlarının kapkara taassubuna ve kara cahilliklerine zorunlu bir tepki, ruhçu milliyetçilikten maddeci milliyetçiliğe geçiş yolunda atılan ilk adım olarak değerlendirir⁶⁴ ve şöyle der:

Cumhuriyet devrinin yeni milliyetçilik iddiası, siyasi tatbikatçıları tarafından ileri sürülen bu iddianın altı oklu teorisi de yine Ziya Gökalp'a yaptırılmıştır; şema ve kalıptan ibaret olan bu

⁵⁹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 241.

⁶⁰ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 122.

⁶¹ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 24.

⁶² Topçu, *İradenin Davası*, 143.

⁶³ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 31.

⁶⁴ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 156.

anlayışın, hiçbir yerinde fikir ve dava yoktur;⁶⁵ çünkü Turancuların maddeci ütopyasına ve altı okluların kaba maddeci realizmine karşılık Anadoluçuluğun getirdiği ruhçu idealizm, coğrafyanın gerçeğinde ebediliğe göz koyan ruhların selameti davasını yaşatmaktadır.⁶⁶

Ruhçu ve idealist olmayan milliyetçilik ülküsüne karşı çıkan Topçu, Türk milletinin milliyetçiliğini, İslam'ın ruhunu yücelten ve toprağın çehresine, İslam'ın ruh ve karakterini sindiren ruhçu bir milliyetçilik şeklinde niteler⁶⁷ ama zamanla bu milletin mensuplarının bu ülküden uzaklaştığını, materyalist bir anlayışa evirildiklerini ise şu şekilde dile getirir:

İslam'ın öyle bir anındayız ki, parayı sevemeyen Allah'ı sevmiyor;⁶⁸ Şu zavallı zengine bakın. Duygularının hepsini feda etmiş de sade bol harcama zevkine sarılmış. Ruha hürriyet bağışlayıcı arzuların hepsinden sıyrılarak ayaklarının önüne serilen bütün esir edici hırsların tatmini yolunda adeta ayaklı bir vasıta haline gelmiş.⁶⁹

Topçu'ya göre, Millet vücudunun maddi yanı ve aynı zamanda bir de sınırları vardır, lakin bu vücut ebedi olmak için millet ruhunun bu sınırlara kapanmayarak sonsuzluğa uzanması gerekir,⁷⁰ aksi takdirde ruhun ve aşkın eseri olmayan milliyetçilik barbarlıkla yaşatılmaya ve yıkılmaya mahkûmdur.⁷¹

Topçu'nun sıklıkla vurguladığı husus milletimizin iki kaynaktan doğmuş olduğudur. Bunlar; onun maddi yapısını teşkil eden Oğuzlarla ruhunu meydana getiren İslam dinidir; ruhu bedenden ayırırsanız ortada ölü bir ceset kalır; maddeyi ruhtan ayırırsanız, ruh diye elinizde kalan bir vehimdir.⁷² Ona göre, milletin sadece maddi yapısını temel alan Turancılar, bugünkü kültür ve iman buhranımızın ilk mesulleridir. Bu buhrandan kurtulmak isteyen nesiller için tek çare, İslam'ın ruhu ile kültür ve iman kazanan Anadolu'ya yeniden dönüşe hazırlanmaktır;⁷³ çünkü Türk Milleti'ni kurmuş olan esaslar, madde bakımından Anadolu coğrafyası üzerinde

⁶⁵ Topçu, *Ahlak Nizami*, 156.

⁶⁶ Topçu, *Ahlak Nizami*, 157.

⁶⁷ Topçu, *Ahlak Nizami*, 158.

⁶⁸ Topçu, *Ahlak Nizami*, 163.

⁶⁹ Topçu, *Ahlak Nizami*, 190.

⁷⁰ Topçu, *Ahlak Nizami*, 146.

⁷¹ Topçu, *Ahlak Nizami*, 147.

⁷² Topçu, *Ahlak Nizami*, 152.

⁷³ Topçu, *Yarıncı Türkiye*, 36.

yaşayan bir çiftçi millet varlığı, ruh bakımından İslam'ın bu millete sunduğu ruh ve ahlak örgüsü, tam dokuz yüzyıllık bir tarih abidesidir.⁷⁴

Millet idealinde madde ve ruhun birlikteliğine vurgu yaparken Topçu, milliyetçi deha ve millet ahlakının maddi kuvvetin manevi iktidar emrinde seferber edilmesinde görür. İşte bu manevi iktidar, milletin hiç değişmeyip olgunlaşan ve daima kendisi olarak kalan ruhudur, milletteki şahsiyetidir.⁷⁵ Ona göre, bir Türk ferdi, biyolojik bakımdan yirmi, otuz, kırk veya yetmiş yaşında olabilir. Fakat ruhi bakımdan o, bin yaşındadır; Türk'ün tarihi kadar eskidir; bu bin yıllık ruh şuuruna sahip olmak gerekir. Türk Milleti'nin şahsiyeti, yüzlerce yıllık ruh yaşının şuurundan ibaret bir sentezdir.⁷⁶

Topçu, İslam'dan önceki Türk'ün kılıcının kuvvetli olduğunu, böyleyken zaferlerinin emaneti olan devletin sürekli olmadığını, İslam'dan aldığı ruh kuvveti ve idealinin ise insanlığa ebedi örnek olacak bir devlete varlık kazandırdığı görüşündedir.⁷⁷ Ona göre, Türk'ü İslam'la birleştiren harika ise, iman harikasıdır; dünya tarihinde böyle mesut böyle verimli sentez görülmemiştir. Bu birleşmede İslamiyet, Türk'e ilahi ruhu bağışlamış ve Türk de İslam'a kendisini vermiştir.⁷⁸

Topçu'ya göre, Türklüğü yeryüzünde büyük varlık yapan kudret, İslam'ın ebediliği fethedici ruhu ile yoğurulmuş olan hakikat, Türk dünyasının birlik içinde kurtuluşunu ve geleceğini İslam'ın birleştirici ruhuna sığınmaktan başka yerde bulamayacaktır; çünkü ırk sadece kendi varlığı ile birlik yapamaz. Maddi unsurların esaslı karakteri, daima bölünebilmek, sonsuz parçalara ayrılabilmeğdir.⁷⁹ Bu yüzden milletin ruhu, tarihinin derinliğinde aranmalıdır.⁸⁰

Turancı ve Ziya Gökalpçuların aksine Türk Milleti'nin tarihi içinde yana ilerleyen biri ruha, öbürü maddeye bağlı bu iki kuvvet birbirine düşman değildir, bu ikisi her zaman birlikte yürümüşlerdir ve Anadolu'nun hayatı bunların dengeli ilerleyişinin eseri olmuştur. Bu dengenin bozulması, her iki tarafta çöküntü yaratmış ve bu yüzden milli varlıkta bunalım baş göstermiştir.⁸¹ Müslüman olmadan önce Türkler'in, dünyanın en yiğit ve

⁷⁴ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 142.

⁷⁵ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 146.

⁷⁶ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 154.

⁷⁷ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 78.

⁷⁸ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 144.

⁷⁹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 145.

⁸⁰ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 209.

⁸¹ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 166.

kahraman kavmi olduğuna dikkat çeken Topçu, Müslüman olunca da dünyanın en büyük ruh ve ahlakını yaşatan millet olduklarını ifade eder; çünkü İslam'ın onlara sunduğu bilek değil ruhtur.⁸² Topçu'ya göre milliyet, bizim duyuş ve inanış tarzımızı zorunlu yapan, maddi ve ruhi özelliklerin yoğurduğu ictimai şahsiyetimizdir.⁸³

Topçu'ya göre, ruha ve millete düşmanlığın neticesinde ortaya çıkan komünizm davası, soyu belirsiz olarak bu milletin içine katılmış bulunanların davasıdır⁸⁴ ve komünistler maddeci olduklarından dolayı, her yerde ruhi hareketlerin düşmanıdırlar. Felsefenin tanıdığı umumi materyalizm, ruhun yapısının madde cinsinden olduğunu iddia etmektedir. Komünizmin dayandığı materyalizm ise, insan ruhundan fıskıran hareketlerin hep maddi sebepten, yani madde isteğiyle doğmuş olduklarını kabul etmektedir. Bu düşüncede ruhi gaye denen şeyler hep maddi olan yerlere ulaşmak için sadece birer vasıtadırlar ve bu anlamda komünizm irade/ruh düşmanlığıdır.⁸⁵

Topçu, materyalist yaşam biçimi olan komünizm ile idealist ve ruhun hayat verdiği din adamı arasındaki farkı da şöyle ortaya kor:

Komünistin din adamı hakkında hiçbir sorumluluğu olamaz; çünkü o mesuliyet tanımaz; din adamı ise, komünistin ruhunu kurtarmaktan sorumludur. Biri ruhu ezme isteyen maddenin saldırısını, öbürü maddeyi kurtarmak ve kendine yükseltmek isteyen ruhun ıstırabını temsil eder. Komünistin bütün varlığını temsil eden madde, bizzat kendi kendinin düşmanıdır; zira kendinin yükseltilmesi için uzanan eli kesmektedir.⁸⁶

Topçu'nun iddiası, komünizm, varlığın esası olan ruh ve varlığını ancak ruh sayesinde idrak eden insana ruhunu inkâr ettirmekle, tekâmülünün gayesi ruha ulaşmak olan kâinatın gidişini tersine çevirmekte, insan, millet ve kâinatın hakikatleri önünde, her zaman kendi kendisi ile tezata düşmektedir.⁸⁷

Topçu, Batı'da ve bizde Komünizmin yayılış hikâyesinin farklı olduğunu düşünür. Batı'da komünizm işçi hareketi, emeğin savunusu ve

⁸² Topçu, *İradenin Davası*, 236.

⁸³ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 240.

⁸⁴ Topçu, *Yarınki Türkiye*, 290.

⁸⁵ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 242.

⁸⁶ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 254.

⁸⁷ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 277.

üretilen artı değerın paylaşılması argümanları ile yayılma zemini bulurken⁸⁸, bizde ise dinin bıraktığı boş alanların, ahlaki zafiyetlerin bir etkisinin olduğu kanaatindedir.⁸⁹ Buna sebep de din adamlarının İslam'ın ruhî ve ahlakî değerlerinin yaşatılması yerine şekil ve suret yönünü öne çıkararak dinin ruhî yönünü unutturmuş olmalarıdır.⁹⁰

Komünizm karşıtı bir düşünür olan Topçu'nun, zaman zaman komünizmle eş anlamlı kullanılan sosyalizm kavramına özel bir önem atfetmektedir. Onun yazmaya başladığı dönemde Türkiye'de etkili olan akım sosyalizmdir. Pozitivist karakterli olan bu sosyalizm, ferdi sosyal organizasyonun ve determinasyonun bir ürünü olarak ortaya koymaktadır.⁹¹ Topçu'nun savunduğu ise, bu minvalde bir sosyalizm değildir.

Topçu'nun sosyalizm konusundaki düşüncesi eleştirilmiştir. Kendisi de bunu, "Sosyalizme düşmanlık önce onu doğrudan doğruya komünizmle karıştırmaktan ileri geliyor."⁹² şeklinde açıkça dile getirmiştir. O ruhçu olarak tanımladığı bir sosyalizme taraftır. Topçu'ya göre, ruhçu bir sosyalist düzene muhtaç oluşun sebepleri, sefalet, işsizlik, haksızlık ve bunların hepsinin önünde bizi eğilmeye mahkûm eden kudretsizlik ve herhangi bir yönde kurtuluşa götürebilecek otoritenin yokluğudur;⁹³ çare ise, Anadolu'nun bütün ruhu ile bağlanabileceği İslam sosyalizmidir. Topçu, ne için sosyalizme bağlanılmasını gerektiğini de, "Milletin emeğinin Yahudi'nin midesine esaretten kurtulması, kominizm ve masonluk gibi yabancı ideolojilerden Müslüman Türk'ün ruhunu korunması ve Tanrı inancını seslerine sermaye yapan mevlidcilerden kurtarılması" şeklinde gerekçelendirir.⁹⁴

Topçu, sosyalizm ve kolektivizm ayrımı yapar. Kolektivizm, müşterek çalışma ile elde edilen ve müştereken kullanılan her şeyin, toprağın, fabrikanın ve her türlü istihsal vasıtalarının devlete ait olduğunu kabul eder; bu anlayışa göre, herkes gücüne göre çalışıp ortak maldan ihtiyacına göre harcar. Topçu, sosyalist bir doktrin olan kolektivizmin, biri devletçi ve muhafazakâr, diğeri inkılapçı ve materyalist olmak üzere iki şeklinin

⁸⁸ Gunnar Skirbekk-Nils Gilje, *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*. trc. Emrullah Akbaş-Şule Mutlu, (Üniversite Kitabevi, trz.), 423.

⁸⁹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 278.

⁹⁰ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 228.

⁹¹ Ali Osman Gündoğan, "Topçu ve Hareket Felsefesi", *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi*, Sayı 109 (Ocak 2006): 16.

⁹² Topçu, *Ahlak Nizamı*, 175.

⁹³ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 164.

⁹⁴ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 170.

olduğunu, devlet sosyalizminin gelenekçi ve muhafazakâr, diğerinin ise inkılapçı ve materyalist olduğunu savunur.⁹⁵

Karl Marx tarafından ortaya konmuş olan kolektivist sosyalizm, realitenin bir izahından hareket ettiği için, ilimci diye vasıflandırılmıştır. Topçu'ya göre tamamen maddeci/materyalist bir görüşe dayanan bu sosyalizmin ideal unsuru yoktur.⁹⁶

Batı dünyasında ilerleyen kolektivizm cereyanının spiritualist ve materyalist olmak üzere iki türünün olduğunu da dile getiren Topçu, birincisi muhafazakâr ve devletçi, ikincisi ise ihtilalci ve devrimci olduğunu savunur. İki koldan inkişaf eden bu hareket birbirine tamamen zıt iki kutupta yer alan iki içtimai doktrini meydana çıkarmıştır. Nurettin Topçu, kendisinin kullandığı “sosyalizm” kelimesine duyulan husumetin sebebini, meselenin yeterince anlaşılammış olmasına ve kelimeye duyulan husumete bağlar.⁹⁷

Nurettin Topçu'nun millet ve milliyetçilik konusundaki düşünceleri, yer yer duygusallık içeriyor olsa da yaşadığı dönemin kutuplaşan dünyasında bir karşılığı mevcuttur; ancak meseleyi mümkün olduğunca rasyonelleştirerek ve ruh-beden, madde-mana düzleminde ortaya koyması da dikkate değerdir. O dönemin iki kutuplu dünyasında ve Anadolu'dan ibaret olarak gördüğü Türk varlığı üzerinden geliştirdiği söylemin günümüze dönük karşılığı nedir ya da günümüz Türkiye'sinin Türki cumhuriyetlerle ilişkisi bağlamında meseleyi nasıl görmek gerekir ya da Türk Milleti'nin varlığının sınırlarını Anadolu'dan ibaret görmek ne derece doğru olur. Bütün bunlara Topçu'nun fikir penceresinden baktığımızda, cevabını bulmakta zorlanacağımız alanlar mevcuttur.

c. Eğitim

Nurettin Topçu, din, millet/milliyet, siyaset konusundaki düşünceleri kadar eğitim alanında da ruhçu bir söylemin savunusunu yaptığı açıkça görülmektedir. Ona göre, millet ruhunu yapan maariftir; maarifin düşmesi millet ruhunu yerlere serer; maarife değer vermeyiş millet ruhunun yıkılışını hazırlar. Maarif hangi yönde yürürse millet ruhu da onun arkasından gider.⁹⁸ Topçu'ya göre, Anadolu'nun ruhuna ve İslâm'ın idealine aykırı olarak ruh ve ahlâk temellerimizi derinden sarsan Amerikan mâarif sistemi, ruhçuluk

⁹⁵ Topçu, *Ahlak Nizami*, 232.

⁹⁶ Topçu, *Ahlak Nizami*, 234.

⁹⁷ Mustafa Kutlu, “Suya Hasret”, *Hece, Aylık Edebiyat Dergisi*, Sayı 109 (Ocak 2006):13.

⁹⁸ Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 27.

idealine memleketimizde son vererek bu vatani yakın gelecekte kör ve sağır makinenin vatani yapmak azmindedir.⁹⁹

Gelişen tekniğin gücü dünyaya tek başına hâkim olarak maddeyi tanrılaştırmıştır. Asırların ruhlara sunduğu sanat, ahlak ve dini değerler adına ne varsa hepsini süratle silip süpüren teknik, bir okyanusa dönüşmüştür.¹⁰⁰ Bundan dolayı Topçu, bize teknik okuldan daha çok idealist mektebin lazım olduğunu düşünür. Zira idealist mektepte ilim, ilim olduğu için, yani hakikate ulaştırdığı için sevilir ve menfaat hayatımızdan kovulmalıdır; çünkü menfaat yaşamak ister, ahlak yaşatmak ister; bir arada asla barınmazlar.¹⁰¹

Topçu'nun eğitim sistemine/maarife dönük öneri ve eleştirileri içinde felsefesi olan bir eğitim sistemi özlemine karşımıza çıkarmaktadır. Bunun da temeli, işletilecek sistemin milletin ideali ve değerleriyle uyumlu olmasına bağlıdır. Topçu, milletin ruhuyla ilintisi olan bir eğitim idealine taraftır.

Topçu'ya göre, dini eğitim veren okullar, sadece İslâm'ın pratiğine ait kültür vermek noktasına odaklandıkları için bu korkunç âfeti karşılayacak kudrete sahip değildir. Onlar da insanı teknik bir unsur halinde ele almakta ve ona maddeye ve bedene ait hareketler teklif etmektedirler. Münakaşaları hep bedenler üzerindedir; idealleri bedeni ilgilendirmekte ve her ferdin ancak bedensel davranışlarıyla Allah'a gidebileceğine inanmaktadırlar. Bu yönleri dikkate alındığında onlar da pozitivist, onlar da pragmatisttirler; o kadar maddecidirler ki cennetlerinde bile maddi hazların tatminini ararlar. Farkında olmadıkları şey, ruhun boğulduğu yerde millet ruhu da can verecektir; maalesef maariften anlaşılan fen ve tekniktir.¹⁰²

Topçu, sadece Türk milletinin değil, ikinci Dünya Harbi'nden bu yana Batı maarifinin de, kuruluşundaki ruh ve ahlâkından bütünüyle sıyrılarak sanayinin emrine girdiğini ve bu halin Batı medeniyetinin yıkılışı olacağını düşünür.¹⁰³ Bunların karşısında ruhlarının selâmetini dinî yaşayışta arayanların hâli, Topçu'ya göre, daha acıklıdır. Özellikle bugün yaşatılan İslâm kültürü ruhla bağlarını koparmış bir iskelet, ilme ve hakikat sevgisine düşman, ilkel toplumların yaşattığı dar kâidecilikten başka bir şey değildir.¹⁰⁴

⁹⁹ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 28.

¹⁰⁰ Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 201.

¹⁰¹ Topçu, *Ahlak Nizamı*, 120.

¹⁰² Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 29.

¹⁰³ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 36.

¹⁰⁴ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 40.

Topçu için maarifin en temel taşı olan muallim, ruhlar sanatkârıdır; hiç işlenmemiş ruhlar üzerinde onun lüzumunu daha aşikâr bir şekilde görebilmek mümkündür.¹⁰⁵ Şöyle der:

Madde, hayat ve ruh dünyasına ait mektepte edindiğimiz bilgilerin sentezi, iç gözlem kanalından geçerek, bizi bir ahlâk kültürüne yükseltmelidir. Ruh ve insanlık sevgimiz, hayat anlayışımız, din idealimiz ve sanat sezgimiz, bizim kendi meydana getirdiğimiz bu kültürün bölümleri olacaktır; ancak böyle millileşecek ve şahsiyet sahibi olabileceğiz. Maddenin bilgisinden işe başlayarak ruhun bilgisine tırmanış Sokrat'ta ilk eserini vermiş, Platon, bu meyveyi kemâle erdirmiştir.¹⁰⁶

Topçu'ya göre, maarif eliyle eğer ruhî şahsiyet işlenmez de maddî şahsiyet değerlenirse bundan hoyratlık doğar. O zaman midelerin selameti için yaşanır, bedenler kutsallaşır, şiir ve sanat zevkinin yerine maddî saadet sevgisi geçer, muvaffakiyetin mânası maddileşir, ruha ait olan aşkın yerini bedenden fişkırın kin ve haset tutmaya başlar.¹⁰⁷ Bu sebepten, tedrisat cephesine geçerek din kültürünün nasıl elde edileceği iyi düşünülmelidir; çünkü din, her şeyden önce insan ruhu için bir idealdir ve hakikat, sanat, ahlâk ve din idealleri hep birlikte düşünülmelidir.¹⁰⁸

Sonuç

Nurettin Topçu, yukarıda da ifade edildiği üzere hem bir düşüncenin savunusunu yapmak, o fikrin içinde yer almak hem de materyalizm karşıtı olmak anlamlarıyla idealist bir düşünürdür. Materyalizm karşıtı olması ve bunu açıkça ifade etmesinden dolayı da ruhçu bir idealisttir. Topçu'nun savunduğu Anadoluculuk idealini, millet ve milliyet anlayışını, sosyalizm ve otoriteli yönetim kavramlarını, dindarlık yorumunu/eleştirisini ve maarif düşüncesini tahlil edebilmek için onun madde ve ruhtan ne anladığını doğru kavramak gerekir.

Topçu, materyalizmin hayatın bütün alanlarındaki yansımalarına karşıdır. Özellikle dinin ruhtan kopuk, şekilcilikten ibaret bir inanç biçimi şeklinde anlaşılmasını, şiddetle eleştirmiş ve bunu pozitivist bir yaklaşım olarak görmüştür. Topçu'nun bu değerlendirmeleri üzerinde bugün de tekrar tekrar durmak düşünmek gerekir. Esasında dindarlıkla pozitivism yan

¹⁰⁵ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 62.

¹⁰⁶ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 84.

¹⁰⁷ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 110.

¹⁰⁸ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, 131.

yana durabilecek iki kavram değildir. Ama Topçu'nun da dikkat çektiği üzere, din sadece ritüeller ve şekilcilik üzerinden anlaşılmaya çalışılırsa, ibadetin iman ve teslimiyet boyutu yerine sadece şekli/zahiri boyutu öne çıkarılmış olur. Özetle, dinin varoluşsal derûnî boyutunu ihmal etmek, pozitivistçe yaklaşımdan öte bir şey olmaz; çünkü Topçu'ya göre, ibadetin nesnel ve olgusal gerçekliğinden hareket etmek sonuçta pozitivist bir tavır olacaktır.

Topçu, ruhu maddenin önünde görmekte beraber, madde ve ruhun birlikteliğine dönük bir vurgu da yapar; bu da onun kategorik olarak düalist bir anlayışa sahip olduğunu ortaya koyar. Düşüncesinin genelinde materyalizme karşı olan Topçu, Berkeleyci anlamıyla bir immateryalist de değildir. Topçu'nun fikriyatının genel çerçevesini oluşturduğunu düşündüğümüz bu anlayış yukarıda da vurgulandığı üzere onun düşüncesinin her alanında hem içkin hem de aşikâr bir şekilde yer almaktadır.

Düşüncelerini hayatının bütün alanlarına yansıtma ideali güden Topçu, aksiyoner bir fikir adamı, isyan iradesiyle dolu bir ahlak filozofu, ruhu merkeze alan bir maarif sisteminin savunucusu olarak tekrar tekrar üzerinde durulması/yorumlanması gereken bir şahsiyettir.

KAYNAKÇA

- AKARSU, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1994.
- ARİSTOTELES. *Ruh Üzerine*, Tercüme: Zeki Özcan. İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- AYKIT, Asiye, "Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Şerhu Ahlâk-ı Adud Adlı Eseri, Metin Tahkiki ve Değerlendirme". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
- BİRGÜL, M. Fatih. "Mustarip Bir Filozof Hakkında". *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi*, sy.109 (Ocak 2006): 98-102.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman. "Topçu ve Hareket Felsefesi". *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi*, sy.109 (Ocak 2006): 15-22.
- KAYA, Mahmut. *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Litera, 2003.
- KÖK, Mustafa. "Önsöz", *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
- KUTLU, Mustafa. "Suya Hasret". *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi*, sy.109 (Ocak 2006): 7-14.

- KUVANCI, Cenan. "Bağlanma Olarak İman". *Felsefe Dünyası*, sy. 55 (Haziran 2012): 64-82.
- KUVANCI, Cenan. "Friedrich Schleiermacher`e Göre, Din". *Felsefe Dünyası*, sy. 57 (Haziran 2013): 113-131.
- OKAY, M. Orhan, "Kitap Hakkında" *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
- ÖZALP, Hasan. *Farabi ve İbn Sina Düşüncesinde Ruh ve Ölüm Ötesi*. Ankara: İlahiyat Basım, 2014.
- SPRIGGE, T.L.S. "Idealism", in *The Shorte Routledge Encyclopedia of Philosophy*. ed. Edward Craig. 429-430. New York: Routledge, 2005.
- ŞAHİN, Mustafa. "Evet İsyan Ahlakı Ya Da Merdi Müminin İsyanı". *Hece; Aylık Edebiyat Dergisi*, sy.109 (Ocak 2006): 68-75.
- TAYLOR, Charles. *Sources of the Self*. Cambridge ve Newyok: Cambridge University Press, 1989.
- TİMUÇİN, Afşar. "Macit Gökberk Hocamızın Ardından". *Felsefe Dünyası*, sy. 9, (Ekim 1993): 21-25.
- TOPÇU, Nurettin. *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- TOPÇU, Nurettin. *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- TOPÇU, Nurettin. *İradenin Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- TOPÇU, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- TOPÇU, Nurettin. *Millet Mistikler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.

bilimname XXXI, 2016/2, 202-204
Arrival Date: 07.07.2016, Publishing Date: 12.12.2016
doi: <http://dx.doi.org/10.21646/bilimname.2016.6>

MATTER and SPIRIT IN NURETTIN TOPÇU'S IDEALISM

Riza BAKIS^a

Extended Abstract

Idealism, material and soul are three concepts on the focus of discussions in the history of thought. It is difficult to maintain a discussion in the history of philosophy by leaving out either the material or the soul in particular. When we talk about philosophers, we categorize them as materialists or spiritualists from time to time. This categorization contains a reference to the philosopher's ontology and epistemology.

Idealism in its general sense is the attitude of holding the mind's design, ideas and ideals right against the material, coarse reality and of attributing them a major role and position within the spectrum of human values. Philosophically, it is a doctrine which is right opposite to skepticism, positivism and atheism, which prioritizes human reality or spirituality, which claims that the world or reality essentially exists as a spirit, and that abstraction and laws are more fundamental realities than sensory things and which is against materialism more than realism.

Sent abroad as a researcher in the first years of the republic, Nurettin Topçu wrote a dissertation titled *Conformisme et Révolte* (Conformity and Revolt) as part of his doctorate studies in the field of philosophy in Sorbonne. This was translated into Turkish titled *Ethics of Revolt*. He grasped the notion of revolt in a paradoxical way throughout his forty-five-year literary life from this book, which was his first work, until the last line of his last writing. Revolt is one of the basic concepts of his philosophy; since he also possessed a philosophy of will peculiar to himself, the will that he had was "a will of revolt".

In his thoughts, Nurettin Topcu also allocated a special place for the concept of motion which cannot be considered independently of revolt and

^a Asst. Prof., Cumhuriyet University, rbakis@cumhuriyet.edu.tr

defined his philosophy as “a philosophy of motion”. Topcu is a proponent of motion, with his background capitalizing on M. Blondel's sentence: “Motion is a combination of God and human.” This sentence underlies the comprehension of *Ethics of Revolt*.

Nurettin Topcu is an idealist thinker with his thoughts and actions. According to Topcu, idealism always attains victory at the hands of a real idealist and the thing that is most abhorred by idealism is economy; a great idealist is the one that has turned sacrifice into ecstasy and worship. In his opinion, an ideal is a motion of soul and requires soul energy which will become love in the end; the opposite of this idea, on the other hand, is enmity against all values revealed by the soul, which is enmity against ideals.

According to Topcu, idealism is not sufficing with a reality that is in contact with finite and limited existence but it is aiming at eternity after extending to many realities within the framework of plans put on top of each other. According to Topcu, although religion is entirely such an ideal system, so-called man of religion reduced it to a narrowest and sterile realism and this deficient realism is struggling with contradictions. Indeed, the feeling of reality is cooperation of our intellect with our capabilities of vision, hearing, smell, taste, and touch.

We see such an example of realism in Antique Greek for the first time; born of the love for nature, attaining the secrets of natural forces, juxtaposing the human's capabilities and forces with the nature, the Greek civilization eventually raised humanity up to the final step of progress in the world of spiritual values and to metaphysics and morality. Having its inception largely in realism, the Greek philosophy was given by Christianity a soul-oriented idealism in the following stage. The western thought was shaped by this idealism until the eighteenth century. Topcu thinks that the idealism in Islam developed within the meaning of verses descending during the years when the Prophet Muhammad lived in Mecca prior to the hegira (emigration), that a thriving realism born with a desire to become a perfect man of the earth in line with the practical requirements of life stopped the spirit of life from motion in later centuries and subjected it to interests and accomplishments and that the demise of the Islamic world within itself occurred as a result of this realism. Thus, the love felt towards the human was gradually replaced by the love for things. In Topcu's opinion, such admiration for things coarsens the human and the human being a slave to things causes a situation that is even more coarse and primitive than a human being a slave to another

human. Being a slave to a human reveals an oppressed and suffering but a tender human soul and life of morality.

It is necessary to correctly understand what Topcu understands from material and soul in order to accurately analyze the idea of Anatolianism in Topcu, his conceptualization of a nation and nationality, his terminology of politics that we will incorporate into the notions of socialism and authoritarian administration, his interpretation/criticism of religiousness and educational system. Topcu is against all reflections of materialism in all areas of life. In particular, he vehemently criticized conceptualization of religion in separation from the soul and as a form of belief consisting only of formality and saw this as a positivist approach. It is necessary to repeatedly think about this interpretation of Topcu today, as well. Indeed, religiousness and positivism are not concepts that can coexist. However, as pointed out by Topcu, if it is attempted to understand religion only with rituals and formality, this will not go beyond a positivist approach since it will eventually be positivistic to move from the objective and factual reality of worship.

His emphasis on the unity of material and soul in spite of his view of the soul before the matter reveals that he categorically has a dualist understanding. Objecting to materialism in his system of thoughts in general, Topcu is not an immaterialist in the sense of a Berkeleyist. We think that this understanding appears to have formed the general framework of Topcu's ideas.

Having reflected his ideas onto all areas of his life, Topcu is a person who should be repeatedly dealt with as an actionist thinker, a philosopher of ethics full of a will of revolt, a defender of an educational system that focuses on the soul.

Keywords: Substance, Spirit, Idealism, Materialism and Religion.

